

پوهنتون اسلام
پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماسټری تفسیر و حدیث

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تعلیمات عالی
معیشت امور علمی

تفسیر موضوعی سوره هود

رساله ماسټری

محققه: حمیده "عمری"

اسناد رهنما: د/ محمد اسماعیل "لیب بلخی"

سال تحصیلی: ..... ۱۴۰۱ هـ ش - ۱۴۴۵ هـ ق

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری تفسیر و حدیث

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

تفسیر موضوعی سوره هود

رساله ماستری

محصل: حمیده "عمری"

استاد رهنما: دکتور محمد اسماعیل "لبیب بلخی"

سال تحصیلی: ..... 1401 هـ ش - 1444 هـ ق

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

دپارتمنت تفسیر و حدیث

بورده ماستری

تصدیق نامه

محترمه حمیده بنت کامل شاه: ID نمبر SH-MST-s1400-788 محصله دور هفتم تفسیر و حدیث که رساله ماستری خویش را زیر عنوان: تفسیر موضوعی سوره هود به روز چهارشنبه تاریخ ۱۱ / ۲۵ / ۱۴۰۲ هـ ش موفقانه دفاع نمود، و به اساس بررسی هیات تحکیم مستحق ۹۳ (نمره به عدد) لورده (نمره به حروف) گردید. موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

اعضای هیات تحکیم:

ردیف	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	دکتور عبدالباری حمیدی	عضو هیات	
۲	استاد محمد نعیم جلیلی	عضو هیات	
۳	دکتور محمد اسماعیل لیبیب بلخی	استاد رهنما و رئیس جلسه دفاع	

..... معاون علمی

..... امر بورده ماستری

خلاصه بحث

سوره هود نیز به مانند سوره یونس موضوعات مهمی مورد بحث قرار می دهد از جمله جنبش عقیده اسلامی را در سراسر تاریخ بشری ، از زمان نوح علیه السلام تا روزگار محمد – صلی الله علیه وسلم- عرضه می دارد، و مقرر می نماید که عقیده بر حقائق بنیادین یکتائی استوار و پایدار است، و باید باید به این هم اعتقاد داشت که این جهان جای آزمایش است نه جای سزا و جزا چرا که سزا و جزا در آخرت است ، و الله متعال به انسان آزادی داده است که در این دنیا هدایت یا ضلالت را گزیند، و این آزادی است که ملاک آزمایش است .

در این سوره از نشانه های صبر و تحمل رسول اکرم- صلی الله علیه وسلم- در قبال امر دعوت و رسانیدن پیام الهی به صورت جدی به گوش جهانیان بحث صورت گرفته است، یکی از این نشانه های برجسته بیان موقف گیری رسول اکرم- صلی الله علیه وسلم- در احوال و اوضاعی است که با روی گردانی و تکذیب و تمسخر و استهزاء و بیم و تردید و ادبیت و آزار دیگران رویاروی گردیده اند، و در همچون مواقعی چگونه صبر و استقامت نشان داده اند، و بر حق و حقیقتی که با خود به ارمغان آورده اند ماندگار مانده اند و ایمان و اطمینان داشته اند، و چه اندازه به یاری الله متعال امیدوار بوده اند، و کمترین شک و گمانی به فرارسیدن پیروزی و بهروزی از سوی آفریدگارشان نداشته اند.

در این سوره، در کنار عبادت و دعوت به توحید و یکتاپرستی، پیامبران در فعالیتها و اصلاحات اقتصادی نقش اساسی و کلیدی داشته اند، عقیده و باور به خداوند و روز آخرت نقش بزرگی در اصلاح اعمال فردی، خانوادگی و جامعه دارد، بر خلاف، دنباله رویی از مفسدین و شریک شدن در خیانت آنها به مانند کفر با پیامبران الهی، تکذیب توهین و تحقیر ایشان، دست زدن به محرمات و منهیات، سهیم شدن، در خیانت مالی و اقتصادی از جمله کم کردن در کیل و پیمانانه اگرچه اندک هم باشد، در نزد خداوند متعال بسیار گناهی بزرگ حساب می شود، از همین جهت الله متعال دستور داده است که کیل و پیمانانه را پوره بدهید چنانچه خودتان از دیگران پوره می گیرید.

همچنین در این سوره می بینیم که هرگاه با واقعیت دعوت و حرکت در هر مرحله ای رویاروی می شود، و دعوت و حرکت را به موضعگری مناسب راهنمایی می کند. این چنین می بینیم بدان هنگام که داستان با مقتضیات جنبش و پیکار با جاهلیت در مراحل مختلف رویاروی می گردد، رویارویی زنده و پویا. کارائی آن بسان کارائی بقیه سوره ای است که در آن می آید. در عین حال آن را هماهنگ با روند و فضا و موضوع سوره می یابیم ، و آن را در جهان واقع به تمام و کمال بیانگر اهداف سوره ، و تصدیق کننده رهنمودها و احکام و پیامها و سائر چیزهایی می بینیم که سوره متضمن آنها است.

در این سوره داستان های انبیای گذشته را با قوم شان بیان کرده است که تا از کارکردهای بد آنها پند گرفته، از مهلکاتی که دامنگیر آنها شد دوری نماییم، و از کارهای خوب آنها را الگوگیری نموده به کیامیابی ورستگاری برسیم.

واژگان کلیدی: تفسیر موضوعی، مقطع، توضیح کلمات، درسها و اندرزه.

فهارس مطالب

عناوین	صفحات
مقدمه	Error! Bookmark not defined.
بیان مسئله	Error! Bookmark not defined.
اسباب و عوامل اختیار موضوع	Error! Bookmark not defined.
اهمیت موضوع	Error! Bookmark not defined.
سوالات تحقیق	Error! Bookmark not defined.
اهداف تحقیق	Error! Bookmark not defined.
روش تحقیق	Error! Bookmark not defined.
پیشینه تحقیق	Error! Bookmark not defined.
خطه بحث	Error! Bookmark not defined.

بخش اول کلیات و مفاهیم

موضوع اول: تعریف تفسیر و تفسیر موضوعی	Error! Bookmark not defined.
فرع اول: تعریف تفسیر	Error! Bookmark not defined.
فرع دوم: تعریف تفسیر موضوعی	Error! Bookmark not defined.
موضوع دوم: معرفی سوره هود	Error! Bookmark not defined.
فرع اول: وجه تسمیه سوره هود	Error! Bookmark not defined.
فرع دوم: فضائل این سوره	Error! Bookmark not defined.
فرع سوم: مکان نزول این سوره	Error! Bookmark not defined.
فرع چهارم: محور اساسی این سوره	Error! Bookmark not defined.
فرع پنجم: مناسبت این سوره با سوره قبلی	Error! Bookmark not defined.

بخش دوم

مقاطع سوره هود

مقطع اول

بیان عظمت قران، اثبات معاد، بیان اوصاف الهی و ذکر ناسپاسی انسان، آیات (1- 11)

موضوع اول : مناسبات این مقطع ..... Error! Bookmark not defined.

فرع اول : مناسبت این مقطع با مقطع اخیری سوره قبلی..... Error! Bookmark not defined.

موضوع دوم: ترجمه، تفسیر اجمالی، وتوضیح برخی کلمات آیات این مقطع .... Error! Bookmark not defined.

فرع اول: ترجمه آیات این مقطع ..... Error! Bookmark not defined.

فرع دوم: تفسیر اجمالی آیات این مقطع..... Error! Bookmark not defined.

فرع سوم: توضیح برخی از کلمات آیات این مقطع ..... Error! Bookmark not defined.

موضوع سوم: تفسیر موضوعی برخی از محتویات این مقطع. Error! Bookmark not defined.

موضوع چهارم: درسها و اندرزها در این مقطع..... Error! Bookmark not defined.

مقطع دوم

تسلی برای پیامبر-صلی الله علیه وسلم- سر انجام مؤمنان و کافران، آیات (12-24)

موضوع اول : مناسبات این مقطع ..... Error! Bookmark not defined.

فرع اول : مناسبت این مقطع با مقطع قبلی ..... Error! Bookmark not defined.

فرع دوم : مناسبت آیات این مقطع با محور سوره ..... Error! Bookmark not defined.

موضوع دوم: ترجمه، تفسیر اجمالی، وتوضیح برخی کلمات آیات این مقطع .... Error! Bookmark not defined.

not defined.

فرع اول: ترجمه آیات این مقطع ..... Error! Bookmark not defined.

فرع دوم: تفسیر اجمالی آیات این مقطع..... Error! Bookmark not defined.

موضوع سوم: تفسیر موضوعی برخی از محتویات این مقطع. Error! Bookmark not defined.

موضوع چهارم: درسها و اندرزها در این مقطع..... Error! Bookmark not defined.

مقطع سوم

ذکر داستان نوح علیه السلام با قومش، آیات (25- 49)

موضوع اول: مناسبات این مقطع ..... Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined. .... فرغ اول: مناسبت این مقطع با مقطع قبلی

Error! Bookmark not defined. .... فرغ دوم : مناسبت آیات این مقطع با محور سوره

Error! Bookmark .... موضوع دوم: ترجمه، تفسیر اجمالی، وتوضیح برخی کلمات آیات این مقطع

not defined.

Error! Bookmark not defined. .... فرغ اول: ترجمه آیات این مقطع

Error! Bookmark not defined. .... فرغ دوم: تفسیر اجمالی آیات این مقطع

Error! Bookmark not defined. .... فرغ سوم: توضیح برخی از کلمات آیات این مقطع

Error! Bookmark not defined. .... موضوع سوم: تفسیر موضوعی برخی از محتویات این مقطع

Error! Bookmark not defined. .... موضوع چهارم: درسها و اندرزها در این مقطع

مقطع چهارم

داستان هود علیه السلام باقومش ، آیات (۵۰- ۶۰)

Error! Bookmark not defined. .... موضوع اول : مناسبات این مقطع

Error! Bookmark not defined. .... فرغ اول : مناسبت این مقطع با مقطع قبلی

Error! Bookmark not defined. .... فرغ دوم : مناسبت آیات این مقطع با محور سوره

Error! Bookmark .... موضوع دوم: ترجمه، تفسیر اجمالی، وتوضیح برخی کلمات آیات این مقطع

not defined.

Error! Bookmark not defined. .... فرغ اول: ترجمه آیات این مقطع

Error! Bookmark not defined. .... فرغ دوم: تفسیر اجمالی آیات این مقطع

Error! Bookmark not defined. .... فرغ سوم: توضیح برخی از کلمات آیات این مقطع

Error! Bookmark not defined. .... موضوع سوم: تفسیر موضوعی برخی از محتویات این مقطع

Error! Bookmark not defined. .... موضوع چهارم: درسها و اندرزها در این مقطع

مقطع پنجم

داستان صالح علیه السلام باقومش آیات (61- 68)

Error! Bookmark not defined. .... موضوع اول : مناسبات این مقطع

Error! Bookmark not defined. .... فرغ اول : مناسبت این مقطع با مقطع قبلی

Error! Bookmark not defined. .... فرغ دوم : مناسبت آیات این مقطع با محور سوره

موضوع دوم: ترجمه، تفسیر اجمالی، وتوضیح برخی کلمات آیات این مقطع .... Error! Bookmark not defined.

فرع اول: ترجمه آیات این مقطع ..... Error! Bookmark not defined.

فرع دوم: تفسیر اجمالی آیات این مقطع ..... Error! Bookmark not defined.

فرع سوم: توضیح برخی از کلمات آیات این مقطع ..... Error! Bookmark not defined.

موضوع سوم: تفسیر موضوعی این مقطع ..... Error! Bookmark not defined.

موضوع چهارم: درسها و اندرزها در این مقطع ..... Error! Bookmark not defined.

مقطع ششم

داستان ابراهیم علیه السلام آیات (69-76)

موضوع اول : مناسبات این مقطع ..... Error! Bookmark not defined.

فرع اول : مناسبت این مقطع با مقطع قبلی ..... Error! Bookmark not defined.

فرع دوم : مناسبت آیات این مقطع با محور سوره ..... Error! Bookmark not defined.

موضوع دوم: ترجمه، تفسیر اجمالی، وتوضیح برخی کلمات آیات این مقطع .... Error! Bookmark

not defined.

فرع اول: ترجمه آیات این مقطع ..... Error! Bookmark not defined.

فرع دوم: تفسیر اجمالی آیات این مقطع ..... Error! Bookmark not defined.

فرع سوم: توضیح برخی از کلمات آیات این مقطع ..... Error! Bookmark not defined.

موضوع سوم: تفسیر موضوعی برخی از محتویات این مقطع ..... Error! Bookmark not defined.

موضوع چهارم: درسها و اندرزها در این مقطع ..... Error! Bookmark not defined.

مقطع هفتم

داستان لوط علیه السلام باقومش آیات (77-83)

موضوع اول : مناسبات این مقطع ..... Error! Bookmark not defined.

فرع اول : مناسبت این مقطع با مقطع قبلی ..... Error! Bookmark not defined.

فرع دوم : مناسبت آیات این مقطع با محور سوره ..... Error! Bookmark not defined.

موضوع دوم: ترجمه، تفسیر اجمالی، وتوضیح برخی کلمات آیات این مقطع .... Error! Bookmark

not defined.

فرع اول: ترجمه آیات این مقطع ..... Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined. .... فرع دوم: تفسیر اجمالی آیات این مقطع
Error! Bookmark not defined. .... فرع سوم: توضیح برخی از کلمات آیات این مقطع
Error! Bookmark not defined. .... موضوع سوم: تفسیر موضوعی برخی از محتویات این مقطع
Error! Bookmark not defined. .... موضوع چهارم: درسها و اندرزها در این مقطع

مقطع هشتم

داستان شعیب و موسی علیهما السلام باقومشان آیات (84-99)

Error! Bookmark not defined. .... موضوع اول : مناسبات این مقطع
Error! Bookmark not defined. .... فرع اول : مناسبت این مقطع با مقطع قبلی
Error! Bookmark not defined. .... فرع دوم : مناسبت آیات این مقطع با محور سوره
Error! Bookmark not defined. .... موضوع دوم: ترجمه، تفسیر اجمالی، و توضیح برخی کلمات آیات این مقطع ....
not defined.

Error! Bookmark not defined. .... فرع اول: ترجمه آیات این مقطع
Error! Bookmark not defined. .... فرع دوم: تفسیر اجمالی آیات این مقطع
Error! Bookmark not defined. .... فرع سوم: توضیح برخی از کلمات آیات این مقطع
Error! Bookmark not defined. .... موضوع سوم: تفسیر موضوعی برخی از محتویات این مقطع
Error! Bookmark not defined. .... موضوع چهارم: درسها و اندرزها در این مقطع

مقطع نهم

بیان حقانیت رسالت، تسلیت بر رسول الله- صلی الله علیه وسلم- و بیان سنن تغییر ناپذیر الهی آیات

(100-123)

Error! Bookmark not defined. .... موضوع اول : مناسبات این مقطع
Error! Bookmark not defined. .... فرع اول : مناسبت این مقطع با مقطع قبلی
Error! Bookmark not defined. .... فرع دوم : مناسبت آیات این مقطع با محور سوره
Error! Bookmark not defined. .... موضوع دوم: ترجمه، تفسیر اجمالی، و توضیح برخی کلمات آیات این مقطع ....
not defined.

Error! Bookmark not defined. .... فرع اول: ترجمه آیات این مقطع
Error! Bookmark not defined. .... فرع دوم: تفسیر اجمالی آیات این مقطع
Error! Bookmark not defined. .... فرع سوم: توضیح برخی از کلمات آیات این مقطع

Error! Bookmark not defined.	موضوع سوم: تفسیر موضوعی برخی از محتویات این مقطع
Error! Bookmark not defined.	موضوع چهارم: درسها و اندرزها در این مقطع
13	نتیجه گیری
16	پیشنهادهات
Error! Bookmark not defined.	فهارس آیات مطابق ترتیب سوره های قرآن کریم
Error! Bookmark not defined.	فهارس احادیث
Error! Bookmark not defined.	فهارس اعلام
17	فهارس منابع و مأخذ
17	Summary ویا خلاصه بحث

نتیجه گیری

۱- الف .لام .را. این قرآن کتاب بزرگوار است که آیه های آن توسط خدا منظم و محکم گردیده است و لذا تناقض و خلل بدان راه ندارد و نیز آیات آن از سوی خداوند جهان شرح و بیان شده است که هم حکیم است و هم آگاه و کارهایش از روی کاردانی و فرزاندگی انجام می پذیرد.

۲- توحید و یگانگی الله متعال اصطلاحی است که در این سوره ، و در سراسر قرآن آمده است . تا ما آنچه را که در فراسوی تمرکز بر امر به عبادت خدای یگانه ، و نهی از عبادت غیرخدای یگانه نهفته است دریابیم.

۳- در جهان بینی اسلامی هیچ فعالیت اسلامی انجام نمی شود که معنی عبادت بر آن منطبق نگردد، و یا پیاده کردن این و صف در آن منظور و مقصود نباشد. برنامه اسلامی سراسر آن از آغاز تا انجام هدفش پیاده کردن معنی عبادت است .

۴- کسانی که با اسلام راستین به رویارویی جاهلیت سرکش می پردازند، و کسانی که با انسانهای سرگردان و گمراه به جهاد می نشینند تا ایشان را از نو به اسلام برگردانند، و کسانی که با طاغوت در زمین مبارزه می کنند تا مردمان را از بندگی و پرستش بندگان برهانند و به بندگی و پرستش الله سبحان برگردانند، تنها این کسانی که این قرآن را درک و فهم می کنند.

۵- قرآن کریم می گوید: این دعوت ، دعوت نوین و سخن بدون سابقه ای نیست. پیشتر نیز از سوی نوح و هود و صالح و شعیب و موسی و جز آنان ، همچون دعوتی صورت گرفته است و همچون سخنی گفته شده است.

۶- در داستانهای پیغمبران راجع به حقیقت دعوت آنان ، و راجع به قطع رابطه ایشان با اقوام و خاندانشان به سبب عقیده ، سخن رفته است.

۷- در این سوره از نحوه مبارزه انبیای گذشته با اقوام شان یاد آوری شده و داستان هرکدام بیانگر این موضوع است که آنها عبادت غیر الله تقبیح کرده و مردم را به سوی یکتاپرستی و عدم اختلاف دعوت می نمودند.

۸- در این سوره یاد آوری شده است که سبب هلاکت هر قوم در نتیجه سرکشی از فرامین الهی می باشد.

۱۰- روند سوره مشتمل ترغیب و تشویق ترغیب و تشویق به نیکبها و خوبیهای دنیا و آخرت است.

۱۱- و همچنان روند این سوره ترهیب و تهدید به محروم شدن از نیکبها و خوبیهای دنیا یا آخرت ، و ترهیب و تهدید به عذاب در دنیا یا در آخرت است، ترهیب و تهدید کسانی که از این دعوت کننده رویگردان

می شوند، و راه طاغوت‌هایی را در پیش می‌گیرند که در آخرت ایشان را به دوزخ تسلیم می‌کنند، دوزخی که طاغوتها پیروان خود را در آخرت به سوی آن سوق می‌دهند.

۱۲- داستان های طولانی انبیاء علیهم السلام در این سوره بیان کننده این امر است که الله متعال هیچ قومی را هلاک نکرده است مگر اینکه یک داعی را از جانب خود اول به سوی آنها فرستاده است تا بر آنها اتمام حجت کند.

۱۳- روند سوره مشتمل است بر برخی از صحنه های قیامت ، و تصویرهای تکذیب کنندگان در آن ، و رویارویی ایشان با پروردگارشان، پروردگاری که وحی او را تکذیب کرده اند و به پیغمبران او پشت نموده اند و آنها را مورد اذیت و استهزاء قرار داده اند.

۱۴- همچنین روند سوره خواریه و رسوائیهائی را به تصویر می‌کشد که در آن روز گریبانگیر کفار می‌گردد، و اربابان و میانجیگرانی ندارند که ایشان را یاری دهند و از خواریه و رسوائیها برهانند.

۱۵- بیم دادن کسانی که به اسلام پشت می‌کنند، بنیاد رسالت و اصل تبلیغ است.

۱۶- کار کردن برای جهان دیگر مانع کار کردن برای این جهان نمی‌شود. وقتی که آدمی متوجه خدا باشد و در کار خود خدا را در نظر بگیرد، نه تنها هیچ از مقدار کار این جهانی و سود آن نمی‌کاهد، بلکه کوشش را زیادتیر و ثمره کوشش را برکت دار می‌کند، و کسب و کار را پاکیزه ، و بهره مندی و بهره وری را نیز پاکیزه می‌سازد، و افزون بر نعمت و لذت این جهان ، نعمت و لذت آن جهان را هم می‌افزاید.

۱۷- این سوره در داستان های نوح، هود، صالح، شعیب، ابراهیم و موسی – علیهم السلام- بیان کرده است که مقام و منزلت در نزد الله متعال تنها به مال و قدرت نیست چنانچه اقوام ایشان فکر می‌کردند، زیرا این امر بستگی به این دارد این جسم آدمی چه اندازه از صفا و گشایش و قدرت دریافت و تاب تحمل امانت و شکیبائی بر ادای وظائف رسالت و قدرت بر ابلاغ آن ، و توان پذیرش سائر صفات والا و ارزشمند نبوت را پیدا کرده است و تا به کجا رسیده است.

۱۸- این سوره بیان میدارد که باید آنچه طبیعت و سرشت خواهان باشد دنبال آن بروید بلکه دنبال آنچه بگردید که شارع و شریعت را تان حلال کرده است که نمونه بارزش داستان قوم لوط علیه السلام است.

۱۹- در اخیر این سوره برای پامبر- صلی الله علیه وسلم- چنین تسلیت عرض می‌کند: این همه از اخبار پیغمبران بر تو فرو می‌خوانیم ، کلاً برای این است که بدان دلت را برجای و استوار بداریم و در برابر مشکلات تبلیغ رسالت ، آن را تقویت نمائیم . برای تو در ضمن این سوره و اخبار مذکور در آن ، بیان

حقّ آمده است همان حقّی که پیغمبران دیگران را بدان فرا می خواندند و برای مؤمنان پند و یادآوری مهمّی ذکر شده است که می توانند همچون ایمانداران پیشین از آن سود جویند و راه سعادت پویند.

۲۰- الله متعال این سوره را با بیان اینکه علم غیب فقط از آن الله متعال است، و کسی دیگری چنین صفت بارز را ندارد و اینکه همه امور به او ذات عالی مقام محول می گردد و فیصله نهائی در نزد وی صورت می گیرد خاتمه بخشیده است.

پیشنهادات

پس از تفسیر موضوعی سوره هود، موارد ذیل را به عنوان پیشنهاد ها تقدیم می کنم:

- ۱- به زمام داران امور پیشنهاد می نمایم که برای طبقه اناث زمینه ای کار و فعالیت شغلی را فراهم کنند تا بتوانند در چارچوب شریعت اسلام به فعالیت های مشروع خویش ادامه دهند.
- ۲- همچنان به زمامداران امور به خصوص به رهبری امارت اسلامی منحیث یک جوان و یک زن که نیم پیکر جامعه را ما تشکیل می دهیم پیشنهاد قاطع دارم که باید در وازه های امکان علمی اعم از تعلیمی و تحصیلی به روی مرد وزن طبق رعایت حجاب شرعی کشوده شود، هرچند جامعه از علم ودانش بدور باشد به همان اندازه سطح آگاهی پائین رفته و جامعه به سوی فلاکت می رود، چون انسان جاهل و بی علم نه از حقوق خود باخبر است و نه هم از حقوق افراد و جامعه.
- ۳- برای محصلین دوره ماستری بخش تفسیر و حدیث توصیه می گردد، تا بخاطر نوشتن پایان نامه تحصیلی شان، یک سوره قرآن مجید انتخاب نموده و مطابق رهنمایی استادان، تفسیر موضوعی سوره منتخب تکمیل شود و سرانجام همه سوره ها به همین شکل تفسیر شود.
- ۴- در مورد تفسیر موضوعی باید گفت که این روش خیلی یک روش مفید است در جامعه، از یکسو آیات قرآن کریم به خوبی به زبان های محلی ترجمه و تفسیر می گردد و از سوی دیگر این عمل سبب خیر و خوبی جامعه می شود، چون هر فردی که این موضوعات را نوشته می کند حتماً به بسیار از آیات و موضوعات قرآن کریم مرور می نماید.
- ۵- به وزارت محترم حج و اوقاف پیشنهاد می گردد که برای زنان در کنار مساجد مردانه نیز برای زنان مکانی ایجاد گردد، تا از این طریق در دوره های حدیث و تفسیر شرکت کنند و از این فیوض مستفید گردند.
- ۶- به وزارت محترم اطلاعات و فرهنگ نیز پیشنهاد می گردد که در زمینه ای رشد فرهنگ اسلامی کوشا باشد، و فرهنگ خواندن و نوشتن را برای زنان ترویج دهد که تربیت نسل بدوش آنهاست.
- ۷- برای پوهنتون سلام و رهبری آن پیشنهاد می گردد که باید زمینه ای چاپ رساله مهم را را فراهم نماید، چون امر سبب می شود که محصلین و محصلات همه برای نوشتن پایان نامه معیاری همت به خرج دهند.

فهرست منابع و مأخذ

1. القرآن الكريم.
2. ابن اثير، مجد الدين أبو السعادات المبارك بن محمد بن محمد بن محمد ابن عبد الكريم الشيباني الجزري ابن الأثير (المتوفى: 606هـ)، النهاية في غريب الحديث والأثر، تحقيق: طاهر أحمد الزاوي - محمود محمد الطناحي، الناشر: المكتبة العلمية - بيروت، 1399هـ - 1979م.
3. ابن تيمية، احمد بن عبد الحلیم الحراني، ت728هـ، موافقة صحيح المنقول لصريح المعقول: لابن تيمية، تحقيق محي الدين عبد الحميد، ودرء تعارض العقل والنقل: تحقيق د. محمد رشاد سالم، ط جامعة الإمام محمد بن سعود الإسلامية بالرياض. 1399هـ/1979م..
4. ابن تيمية، تقي الدين أبو العباس أحمد بن عبد الحلیم بن عبد السلام بن عبد الله بن أبي القاسم بن محمد ابن تيمية الحراني الحنبلي الدمشقي (المتوفى: 728هـ)، العبودية، المحقق: محمد زهير الشاويش، الناشر: المكتب الإسلامي - بيروت، الطبعة: الطبعة السابعة المجددة 1426هـ - 2005م، .
5. ابن حبان، محمد بن حبان بن أحمد بن حبان بن معاذ بن مَعْبَد، التميمي، أبو حاتم، الدارمي، البُستي (المتوفى: 354هـ، صحيح ابن حبان بترتيب ابن بلبان، المحقق: شعيب الأرنؤوط، الناشر: مؤسسة الرسالة - بيروت، الطبعة: الثانية، 1414 - 1993م.
6. ابن حجر، أحمد بن علي بن حجر أبو الفضل العسقلاني الشافعي، فتح الباري شرح صحيح البخاري، الناشر : دار المعرفة - بيروت ، 1379هـ.
7. ابن خلدون، عبد الرحمن بن محمد بن محمد، ابن خلدون أبو زيد، ولي الدين الحضرمي الإشبيلي (المتوفى: 808هـ)، المقدمة، دارلقلم، ط١٩٩٠م.
8. ابن سعدى، الشيخ عبد الرحمن بن ناصر بن سعديو القول السديد في مقاصد التوحيد، دراسة وتحقيق: المرتضى الزين أحمد، الناشر: مجموعة التحف النفائس الدولية، الطبعة الثالثة.
9. ابن سيده، أبو الحسن علي بن إسماعيل بن سيده المرسي [ت: 458هـ]، المحكم والمحيط الأعظم، المحقق: عبد الحميد هنداوي، الناشر: دار الكتب العلمية - بيروت، الطبعة: الأولى، 1421 هـ - 2000 م.
10. ابن عادل، أبو حفص عمر بن علي ابن عادل الدمشقي الحنبلي المتوفى بعد سنة 880 هـ، تفسير اللباب لابن عادل، المحقق: الشيخ عادل أحمد عبد الموجود والشيخ علي محمد معوض، الناشر: دار الكتب العلمية - بيروت / لبنان، الطبعة: الأولى، 1419 هـ - 1998م.
11. ابن عاشور، محمد الطاهر بن محمد بن محمد الطاهر بن عاشور التونسي (المتوفى: 1393هـ) ، التحرير والتنوير - الطبعة التونسية، دار النشر: دار سحنون للنشر والتوزيع - تونس - 1997 م.

12. ابن عباد، إسماعيل بن عباد بن العباس، أبو القاسم الطالقاني، المشهور بالصاحب بن عباد (المتوفى: 385هـ)، المحيط في اللغة .
13. ابن عثيمين، محمد بن صالح بن محمد العثيمين (المتوفى: 1421هـ)، نبذة في العقيدة الإسلامية (مطبوع ضمن كتاب الصيد الثمين في رسائل ابن عثيمين)، الناشر: دار الثقة للنشر والتوزيع، مكة المكرمة، الطبعة: الأولى، 1412 هـ - 1992 م.
14. ابن عطية، أبو محمد عبد الحق بن غالب بن عبد الرحمن بن تمام بن عطية الأندلسي المحاربي (المتوفى: 542هـ)، المحرر الوجيز في تفسير الكتاب العزيز، المحقق: عبد السلام عبد الشافي محمد، الناشر: دار الكتب العلمية – بيروت، الطبعة: الأولى - 1422 هـ .
15. ابن فارس، أبو الحسين أحمد بن فارس بن زكريا، معجم مقاييس اللغة، دار إحياء التراث العربي – بيروت 2001م.
16. ابن كثير، أبو الفداء إسماعيل بن عمر بن كثير القرشي البصري ثم الدمشقي (المتوفى: 774هـ) ، تفسير القرآن العظيم، المحقق: سامي بن محمد سلامة، الناشر: دار طيبة للنشر والتوزيع، الطبعة: الثانية 1420هـ - 1999 م .
17. ابن منظور، محمد بن مكرم (735 هـ) لسان العرب، (ماده فسر)، طبع: اول، 1408هـ، دار صادر، بيروت.
18. ابن همام، كمال الدين محمد بن عبد الواحد السيواسي، سنة الوفاة ٦٨١ هـ شرح فتح القدير، الناشر دار الفكر) ب ط، ب ت .
19. ابو زهره، محمد بن أحمد بن مصطفى بن أحمد المعروف بأبي زهرة (المتوفى: 1394هـ)، زهرة التفاسير ، دار النشر: دار الفكر العربي.
20. ابوالبقاء حنفي، أيوب بن موسى الحسيني القريمي الكفوي، أبو البقاء الحنفي (المتوفى: 1094هـ)، الكليات معجم في المصطلحات والفروق اللغوية، المحقق: عدنان درويش - محمد المصري، الناشر: مؤسسة الرسالة – بيروت .
21. أبوحيان، محمد بن يوسف، البحر المحيط في التفسير، تحقيق: صدقي محمد جميل، طبع: اول، 1420 هـ دار الفكر بيروت، لبنان.
22. ابو عبيده بصرى، أبو عبيدة معمر بن المثنى التيمي البصري (المتوفى: 209هـ)، مجاز القرآن، المحقق: محمد فواد سزكين، الناشر: مكتبة الخانجي – القاهرة، الطبعة: 1381 هـ.

23. أحمد رضا (عضو المجمع العلمي العربي بدمشق)، معجم متن اللغة (موسوعة لغوية حديثة)، الناشر: دار مكتبة الحياة - بيروت، عام النشر: [1377 - 1380 هـ].
24. ازهرى، محمد بن أحمد بن الأزهرى الهروي، أبو منصور (المتوفى: 370هـ)، تهذيب اللغة، المحقق: محمد عوض مرعب، الناشر: دار إحياء التراث العربي - بيروت، الطبعة: الأولى، 2001م.
25. ازهرى، محمد بن أحمد بن الأزهرى الهروي، أبو منصور (المتوفى: 370هـ)، معاني القراءات للأزهري، الناشر: مركز البحوث في كلية الآداب - جامعة الملك سعود المملكة العربية السعودية، الطبعة: الأولى، 1412 هـ - 1991 م.
26. اصول عقايد اهل سنت در پرتو كتاب و سنت، دكتور صالح بن سعد سحيمي، دكتور عبدالرزاق بن عبدالمحسن عباد و دكتور ابراهيم بن عامر رحيلي، مترجم: عبدالمتمين ابراهيمي، اين كتاب از سايت كتابخانه عقيدته دانلود شده است. www.aqeedeh.com ..
27. آلوسي، شهاب الدين محمود بن عبد الله الحسيني الألوسي (المتوفى: 1270هـ)، روح المعاني في تفسير القرآن العظيم والسبع المثاني، المحقق: علي عبد الباري عطية، الناشر: دار الكتب العلمية - بيروت، الطبعة: الأولى، 1415 هـ.
28. بخارى، محمد بن إسماعيل بن إبراهيم بن المغيرة البخاري، أبو عبد الله (المتوفى: 256هـ)، الأدب المفرد المحقق: محمد فؤاد عبد الباقي الناشر: دار البشائر الإسلامية - بيروت الطبعة: الثالثة، 1409 - 1989 م.
29. بخارى، محمد بن إسماعيل أبو عبدالله البخاري الجعفي، الجامع الصحيح المختصر، تحقيق: د. مصطفى ديب البغا أستاذ الحديث وعلومه في كلية الشريعة - جامعة دمشق، الناشر: دار ابن كثير، اليمامة - بيروت، الطبعة الثالثة، 1407 - 1987م.
30. بدخشاني، محمد اكرام بدخشاني، ازهر البيان في تفسير كلام الرحمن، تحقيق: معتصم بالله اكرامى، مكتبة اسلاميه، لاهور، ۱۳۹۰ هـ ش، چاپ اول.
31. بغدادى، عبد القادر بن عمر البغدادي (المتوفى: 1093هـ)، خزانة الأدب ولب لباب لسان العرب، تحقيق وشرح: عبد السلام محمد هارون، الناشر: مكتبة، الخانجي، القاهرة، الطبعة: الرابعة، 1418 هـ - 1997 م.
32. بغوى، محيي السنة، أبو محمد الحسين بن مسعود البغوي (المتوفى: 510هـ)، معالم التنزيل في تفسير القرآن = تفسير البغوي، المحقق: حقه وخرج أحاديثه محمد عبد الله النمر - عثمان جمعة ضميرية - سليمان مسلم الحرش، الناشر: دار طيبة للنشر والتوزيع، الطبعة: الرابعة، 1417 هـ - 1997 م.

33. بقاعى، إبراهيم بن عمر بن حسن الرباط بن علي بن أبي بكر البقاعي (المتوفى: 885هـ)، نظم الدرر في تناسب الآيات والسور، الناشر: دار الكتاب الإسلامي، القاهرة، .
34. بيهقي، أبو بكر أحمد بن الحسين البيهقي، شعب الإيمان، تحقيق: محمد السعيد بسيوني زغلول، الناشر: دار الكتب العلمية - بيروت، الطبعة الأولى، 1410هـ.
35. ترمذى، محمد بن عيسى بن سَوْرَة بن موسى بن الضحاك، الترمذى، أبو عيسى (المتوفى: 279هـ)، سنن الترمذى، تحقيق وتعليق: أحمد محمد شاكر وآخرون، مطبعة مصطفى البابي الحلبي - مصر، ط2، (1395 هـ - 1975 م).
36. التفسير الموضوعى لسور القرآن الكريم، بإشراف مصطفى مسلم، كلية الدراسات العليا والبحث العلمي، جامعة الشارقة، ط1، 1431 هـ - 2010 م .
37. التفسير الوسيط للقرآن الكريم: لمجموعة من العلماء بإشراف مجمع البحوث الإسلامية الأزهر.
38. ثعلبي، أحمد بن محمد بن إبراهيم الثعلبي، أبو إسحاق (المتوفى: 427هـ)، الكشف والبيان عن تفسير القرآن، تحقيق: الإمام أبي محمد بن عاشر، الناشر: دار إحياء التراث العربي، بيروت - لبنان، الطبعة: الأولى 1422 هـ - 2002 م.
39. جوهرى، أبو نصر إسماعيل بن حماد الجوهري الفارابي (المتوفى: 393هـ)، الصحاح تاج اللغة وصحاح العربية، تحقيق: أحمد عبد الغفور عطار، دار العلم للملايين - بيروت، ط4، (1407 هـ - 1987 م).
40. حوى، سعيد حوى (المتوفى 1409 هـ)، الأساس في التفسير، الناشر: دار السلام - القاهرة، الطبعة: السادسة، 1424 هـ .
41. خطيب شربيني، شمس الدين، محمد بن أحمد الخطيب الشربيني الشافعي (المتوفى: 977هـ)، السراج المنير في الإعانة على معرفة بعض معاني كلام ربنا الحكيم الخبير، الناشر: مطبعة بولاق (الأميرية) - القاهرة عام النشر: 1285 هـ.
42. الدارمى، أبو محمد عبد الله بن عبد الرحمن الدارمى، مسند الإمام الدارمى أبو محمد عبد الله بن عبد الرحمن الدارمى، تحقيق: الدكتور/ مرزوق بن هياس آل مرزوق الزهراني، الناشر: (بدون ناشر) (طُبِع على نفقة رجل الأعمال الشيخ جمعان بن حسن الزهراني)، الطبعة: الأولى، 1436 هـ - 2015 م .
43. الدغامين، أ.د. زياد الدغامين، التفسير الموضوعى و منهجية البحث فيه، 1408 م دار عمار- اردن.
44. دمشقى، صدرُ الدين أبو الحسن عليُّ بن علاء الدين الدمشقي الصالحي (متوفى 792 هـ)، شرح عقيدته الطحاوية، تحقيق، دكتور عبدالله بن عبدالمحسن تركي و شعيب ارناؤوط، .

45. رازى، أبو محمد عبد الرحمن بن محمد بن إدريس بن المنذر التميمي، الحنظلي، الرازي ابن أبي حاتم (المتوفى: 327هـ) ، تفسير القرآن العظيم لابن أبي حاتم، المحقق: أسعد محمد الطيب، الناشر: مكتبة نزار مصطفى الباز - المملكة العربية السعودية، الطبعة: الثالثة - 1419 هـ.
46. رازي، محمد بن أبي بكر (القرن السابع) / تفسير غريب القرآن العظيم / تحقيق د. عبد الرحمن الحجيلي / ط. الأولى / عام 1417 هـ - 1996 م.
47. راغب اصفهاني، أبو القاسم الحسين بن محمد المعروف بالراغب الأصفهاني (المتوفى: 502هـ)، المفردات في غريب القرآن، المحقق: صفوان عدنان الداودي، الناشر: دار القلم، الدار الشامية - دمشق بيروت، الطبعة: الأولى - 1412 هـ.
48. رضا، رشيد رضا، محمد رشيد بن علي رضا بن محمد شمس الدين بن محمد بهاء الدين بن منلا علي خليفة القلموني الحسيني (المتوفى: 1354هـ، تفسير القرآن الحكيم (تفسير المنار)، الناشر: الهيئة المصرية العامة للكتاب، سنة النشر: 1990 م.
49. زبيدي، محمد بن محمد بن عبد الرزاق الحسيني، أبو الفيض، الملقب بمرتضى، الزبيدي (المتوفى: 1205هـ)، تاج العروس من جواهر القاموس ، المحقق: مجموعة من المحققين.
50. زحيلي ، وهبة بن مصطفى، التفسير المنير في العقيدة والشريعة والمنهج، دار الفكر المعاصر، دمشق، الثانية ، 1418 هـ .
51. زركشى، أبو عبد الله بدر الدين محمد بن عبد الله بن بهادر الزركشي (المتوفى: 794هـ)، البرهان في علوم القرآن، المحقق: محمد أبو الفضل إبراهيم، الطبعة: الأولى، 1376 هـ - 1957 م.
52. زركلى، خير الدين بن محمود بن محمد بن علي بن فارس، الزركلي الدمشقي (المتوفى: 1396هـ)، الاعلام، الناشر: دار العلم للملايين، الطبعة: الخامسة عشرة - أيار / مايو 2002 م.
53. زمخشري، أبو القاسم محمود بن عمرو بن أحمد، الزمخشري جار الله (المتوفى: 538هـ)، أساس البلاغة، تحقيق: محمد باسل عيون السود، الناشر: دار الكتب العلمية، بيروت - لبنان، الطبعة: الأولى، 1419 هـ - 1998 م.
54. سامرائي، فاضل بن صالح بن مهدي بن خليل البدري السامرائي، لمسات بيانية.
55. السبتي، عياض بن موسى بن عياض بن عمرو بن اليحصبي السبتي، أبو الفضل (المتوفى: 544هـ)، مشارق الأنوار على صحاح الآثار،، دار النشر: المكتبة العتيقة ودار التراث.
56. سيوطى، أبو الفضل جلال الدين عبد الرحمن، الاتقان في علوم القرآن، تحقيق: مركز الدراسات القرآنية، الطبعة: الأولى، مجمع الملك فهد، السعودية.

57. سيوطي، عبد الرحمن بن أبي بكر، جلال الدين السيوطي (المتوفى: 911هـ)، معترك الأقران في إعجاز القرآن، ويُسمى (إعجاز القرآن ومعترك الأقران)، دار النشر: دار الكتب العلمية - بيروت - لبنان، الطبعة: الأولى 1408 هـ - 1988 م.
58. شرف الدين، جعفر شرف الدين الموسوعة القرآنية، خصائص السور، المحقق: عبد العزيز بن عثمان التويجري، الناشر: دار التقريب بين المذاهب الإسلامية - بيروت، الطبعة: الأولى - 1420 هـ .
59. الشريف الرضي، تلخيص البيان في مجازات القرآن، دار النشر: دار الأضواء - بيروت.
60. شوكانى، محمد بن علي بن محمد بن عبد الله الشوكاني اليمني (المتوفى: 1250هـ)، فتح القدير، الناشر: دار ابن كثير، دار الكلم الطيب - دمشق، بيروت، الطبعة: الأولى - 1414 هـ.
61. الصحارى، سلمة بن مسلم العوتبي الصُّحاري، الإبانة في اللغة العربية، المحقق: مجموعة محققين، الناشر: وزارة التراث القومي والثقافة - مسقط - سلطنة عمان، الطبعة: الأولى، 1420 هـ - 1999 م .
62. ضيايى، شيخ محمد ضيايى، توحيد نبوت معاد، جيردأوري: عبدالرحمن زمان پور، .
63. طيبي، شرف الدين الحسين بن عبد الله الطيبي (المتوفى: 743 هـ)، فتوح الغيب في الكشف عن قناع الريب (حاشية الطيبي على الكشاف)، مقدمة التحقيق: إياد محمد الغوج، القسم الدراسي: د. جميل بني..
64. عادل نويهض، معجم المفسرين من صدر الإسلام وحتى العصر الحاضر، الطبعة: الثالثة، 1409 هـ - بيروت - لبنان
65. عبد الحميد عمر، معجم اللغة العربية المعاصرة، د أحمد مختار عبد الحميد عمر (المتوفى: 1424هـ) بمساعدة فريق عمل، الناشر: عالم الكتب، الطبعة: الأولى، 1429 هـ - 2008 م.
66. عثمانى، محمد تقى، علوم القرآن، مكتبة نعمانيه كراچى. چاپ اول، ۱۴۱۲ هـ ق .
67. عسكرى، أبو هلال الحسن بن عبد الله بن سهل بن سعيد بن يحيى بن مهران العسكري (المتوفى: نحو 395هـ)، الفروق اللغوية، حققه وعلق عليه: محمد إبراهيم سليم، الناشر: دار العلم والثقافة للنشر والتوزيع، القاهرة - مصر.
68. علوانى، نعمة الله بن محمود النخجواني، ويعرف بالشيخ علوان (المتوفى: 920هـ)، الفواتح الإلهية والمفاتيح الغيبية الموضحة للكلم القرآنية والحكم الفرقانية، الناشر: دار ركابي للنشر - الغورية، مصر، الطبعة: الأولى، 1419 هـ - 1999 م.
69. عمر بن رضا بن محمد راغب بن عبد الغني كحالة الدمشق (المتوفى: 1408هـ)، معجم المؤلفين، الناشر: مكتبة المثنى - بيروت، دار إحياء التراث العربي بيروت.

70. غامدى، محمد بن عبد الله زربان الغامدي، حماية الرسول صلى الله عليه وسلم حمى التوحيد ، الناشر: عمادة البحث العلمي بالجامعة الإسلامية، المدينة المنورة، المملكة العربية السعودية، الطبعة: الأولى، 1423هـ/2003م.
71. الفاسي، محمد بن الطيب الفاسي، شرح كفاية المتحفظ (تحرير الرواية في تقرير الكفاية)، المحقق: الدكتور/ علي حسين البواب، أصل الكتاب، الناشر: دار العلوم للطباعة والنشر، الرياض - المملكة العربية السعودية، الطبعة: الأولى، 1403 هـ - 1983 م.
72. الفراهيدي، أبو عبد الرحمن الخليل بن أحمد بن عمرو بن تميم الفراهيدي البصري (المتوفى: 170هـ)، كتاب العين ، المحقق: د مهدي المخزومي، د إبراهيم السامرائي، الناشر: دار ومكتبة الهلال.
73. فيروز آبادي، مجدالدين محمد بن يعقوب، القاموس المحيط، دار احياء التراث العربى - بيروت 2003م.
74. فيروز آبادي، مجد الدين أبو طاهر محمد بن يعقوب الفيروزآبادي (المتوفى: 817هـ، بصائر ذوي التمييز في لطائف الكتاب العزيز ، المحقق: محمد علي النجار، الناشر: المجلس الأعلى للشئون الإسلامية - لجنة إحياء التراث الإسلامي، القاهرة.
75. قرطبي، أبو عبد الله محمد بن أحمد بن أبي بكر بن فرح الأنصاري الخزرجي شمس الدين القرطبي (المتوفى: 671 هـ)، الجامع لأحكام القرآن ، المحقق: هشام سمير البخاري، الناشر: دار عالم الكتب، الرياض، المملكة العربية السعودية، الطبعة: 1423 هـ/ 2003 م، ج 9 ص 2.3.
76. القنوجي، أبو الطيب محمد صديق خان بن حسن بن علي ابن لطف الله الحسيني البخاري القنوجي (المتوفى: 1307هـ)، فتح البيان في مقاصد القرآن، عني بطبعه وقدم له وراجعته: خادم العلم عبد الله بن إبراهيم الأنصاري، الناشر: المكتبة العصرية للطباعة والنشر، صيدا - بيروت عام النشر: 1412 هـ - 1992 م.
77. قيرواني، يحيى بن سلام بن أبي ثعلبة، التيمي بالولاء، من تيم ربيعة، البصري ثم الإفريقي القيرواني (المتوفى: 200هـ)، التصاريف لتفسير القرآن مما اشتبهت أسمائه وتصرفت معانيه، وحققته: هند شلبي، الناشر: الشركة التونسية للتوزيع، عام النشر: 1979 م.
78. كراع النمل، علي بن الحسن الهنائي الأزدي، أبو الحسن الملقب بـ «كراع النمل» (المتوفى: بعد 309هـ)، المنتخب من غريب كلام العرب، المحقق: د محمد بن أحمد العمري، الناشر: جامعة أم القرى (معهد البحوث العلمية وإحياء التراث الإسلامي)، الطبعة: الأولى، 1409 هـ - 1989 م.

79. ماوردي، أبو الحسن علي بن محمد بن محمد بن حبيب البصري البغدادي، الشهير بالماوردي (المتوفى: 450هـ)، تفسير الماوردي = النكت والعيون، المحقق: السيد ابن عبد المقصود بن عبد الرحيم، الناشر: دار الكتب العلمية - بيروت / لبنان.
80. مجموعة من الباحثين بإشراف الشيخ علوي بن عبد القادر السقاف، الموسوعة العقدية، الناشر: موقع الدرر السنية على الإنترنت dorar.net .
81. مجموعة من العلماء بإشراف مجمع البحوث الإسلامية بالأزهر، التفسير الوسيط للقرآن الكريم، الناشر: الهيئة العامة لشئون المطابع الأميرية، الطبعة: الأولى، (1393 هـ = 1973 م) - (1414 هـ = 1993 م).
82. مخلص، عبدالرؤوف مخلص هروي، تفسير انوار القرآن (جلد دوم)، نوبت انتشار: اول (ديجيتال)، تاريخ انتشار: حوت) 1394 شمسي، جمادى الاول 1437 هجري ، www.aqeedeh.com.
83. - مسند احمد ج ١٣ ص ٣٩٨، شعيب ارنؤوط و ديگران
84. محمد هروي، أبو عبيد أحمد بن محمد الهروي (المتوفى 401 هـ، الغريبيين في القرآن والحديث، تحقيق ودراسة: أحمد فريد المزيدي، قدم له وراجعته: أ. د. فتحي حجازي، الناشر: مكتبة نزار مصطفى الباز - المملكة العربية السعودية، الطبعة: الأولى، 1419 هـ - 1999 م.
85. محمد، دكتور سيد احمد ودكتور مصطفى محمد، المعجم الوسيط، نشر دار الاحيا التراثي العربي.
86. المحميد، د. ياسين جاسم المحميد ، الإعراب المحيط من تفسير البحر المحيط «هو إعراب القرآن مستلاً من (البحر المحيط) لأبي حيان الغرناطي (ت 745 هـ.
87. مراغي، أحمد بن مصطفى المراغي (المتوفى: 1371 هـ)، تفسير المراغي، الناشر: شركة مكتبة ومطبعة مصطفى البابي الحلبي وأولاده بمصر، الطبعة: الأولى، 1365 هـ - 1946 م .
88. مروزي، أبو المظفر، منصور بن محمد بن عبد الجبار ابن أحمد المروزي السمعاني التميمي الحنفي ثم الشافعي (المتوفى: 489 هـ)، تفسير القرآن، المحقق: ياسر بن إبراهيم وغنيم بن عباس بن غنيم، الناشر: دار الوطن، الرياض - السعودية، الطبعة: الأولى، 1418 هـ - 1997 م.
89. مسلم، أبو الحسين مسلم بن الحجاج القشيري النيسابوري، (المتوفى : 261 هـ)، المسند الصحيح المختصر بنقل العدل عن العدل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم، المحقق : مجموعة من المحققين، الناشر : دار الجيل - بيروت.

90. مسند احمد، أبو عبد الله أحمد بن محمد بن حنبل بن هلال بن أسد الشيباني (المتوفى: 241هـ) ، المحقق: شعيب الأرنؤوط - عادل مرشد، وآخرون، إشراف: د عبد الله بن عبد المحسن التركي، الناشر: مؤسسة الرسالة، الطبعة: الأولى، 1421 هـ - 2001 م.
91. الموسوعة الميسرة في تراجم أئمة التفسير والإقراء والنحو واللغة «من القرن الأول إلى المعاصرين مع دراسة لعقائدهم وشيء من طرائفهم»، جمع وإعداد: وليد بن أحمد الحسين الزبيرى، إيباد بن عبد اللطيف القيسي، مصطفى بن قحطان الحبيب، بشير بن جواد القيسي، عماد بن محمد البغدادي، الناشر: مجلة الحكمة، مانشستر - بريطانيا، الطبعة: الأولى، 1424 هـ - 2003 م.
92. نعماني، أبو حفص سراج الدين عمر بن علي بن عادل الحنبلي الدمشقي النعماني (المتوفى: 775هـ) ، اللباب في علوم الكتاب، المحقق: الشيخ عادل أحمد عبد الموجود والشيخ علي محمد معوض، الناشر: دار الكتب العلمية - بيروت / لبنان، الطبعة: الأولى، 1419 هـ - 1998م.
93. نيسابورى شافعى، أبو الحسن علي بن أحمد بن محمد بن علي الواحدي، النيسابوري، الشافعي (المتوفى: 468هـ) الوسيط في تفسير القرآن المجيد، تحقيق وتعليق: الشيخ عادل أحمد عبد الموجود، وسائر، الناشر: دار الكتب العلمية، بيروت - لبنان، الطبعة: الأولى، 1415 هـ - 1994 م.
94. نيسابورى شافعى، أبو الحسن علي بن أحمد بن محمد بن علي الواحدي، النيسابوري، الشافعي (المتوفى: 468هـ)، أسباب نزول القرآن، المحقق: عصام بن عبد المحسن الحميدان، الناشر: دار الإصلاح - الدمام، الطبعة: الثانية، 1412 هـ - 1992 م.
95. نيسابورى، نظام الدين الحسن بن محمد بن حسين القمي النيسابوري (المتوفى: 850هـ)، غرائب القرآن و رغائب الفرقان ، المحقق: الشيخ زكريا عميرات، الناشر: دار الكتب العلمية - بيروت، الطبعة: الأولى - 1416 هـ.
96. واحدى، أبو الحسن علي بن أحمد بن محمد بن علي الواحدي، النيسابوري، الشافعي (المتوفى: 468هـ) وَ التَّفْسِيرُ البَسِيطُ، المحقق: أصل تحقيقه في (15) رسالة دكتوراة بجامعة الإمام محمد بن سعود، الناشر: عمادة البحث العلمي - جامعة الإمام محمد بن سعود الإسلامية، الطبعة: الأولى، 1430 هـ.
97. هروى شافعى، محمد الأمين بن عبد الله الأرمي العلوي الهرري الشافعي، تفسير حدائق الروح والريحان في روابي علوم القرآن، إشراف ومراجعة: الدكتور هاشم محمد علي بن حسين مهدي، الناشر: دار طوق النجاة، بيروت - لبنان، الطبعة: الأولى، 1421 هـ - 2001 م.

98. یزدان پرست، یونس یزدان پرست، اهداف دعوتی داستان آدم، نوح و ابراهیم، نوبت انتشار: اول (دیجیتال) ، تاریخ انتشار:(حمل) 1395 شمسی، رجب 1437 هجری، منبع: سایت عقیده . www.aqeedeh.com

99. <http://www.nedayesunnat.com>

بخاطر دسترسی به متن کامل این تحقیق مراجعه شود به:
پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته
و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af